

**ԲԱԶՄԱԲԱՂԱԴՐԻՉ ԲԱՐԴ ՆԱԽԱԴԱՍՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ
ԴԱՍԱԿԱՐԳՄԱՆ ՇՈՒՐՋ**

Բանալի բառեր – համաստորադասություն, ենթաստորադասություն, տարաստորադասություն, հանրաստորադասություն, ստորահամադասություն, համասեռ, տարասեռ, անմիջական բաղադրիչներ

Ժամանակակից հայերենի շարահյուսական կառուցվածքի ուսումնասիրությունը սովորաբար ավարտվում է նրա վերին եզրային միավորի՝ բարդ նախադասության քննությամբ (եթե զանց առնենք տեքստի (հենքի) մակարդակը): Որպես ելակետային կառույց ընդունվում է բարդ նախադասության երկբաղադրիչ կաղապարը. սրա բաղադրիչ մասերի միջև հնարավոր իմաստային և քերականական կապերի, դրանց դրսևորման տարբեր ձևերի հաշվառումով էլ առանձնացվում են բարդ նախադասության տարբեր տեսակներ՝ համադասական, ստորադասական, գոդվածական (շաղկապավոր), շարահարական (անշաղկապ) և այլն:

Բնական է, որ հայերեն խոսքի տարբեր ոճերում լայնորեն կիրառվում են նաև երկուսից ավելի բաղադրիչ մասերից կազմված բարդ նախադասություններ, որոնք ևս չեն անտեսվել շարահյուսագիտական աշխատություններում՝ անվանվելով բազմաբարդ (Մ. Աբեղյան), բազմաբաղադրիչ (Մ. Աբրահամյան), հարաբարդ (Գ. Ջահուկյան) տերմիններով¹:

Երկբաղադրիչ և բազմաբաղադրիչ կառույցների իրացումները մասերի շարահյուսական հարաբերությունների բնույթի և դրանց դրսևորման ձևերի առումներով միմյանցից էապես չեն զանազանվում, ուստի բազմաբաղադրիչ բարդ նախադասությունները հաճախ շարահյուսագիտական աշխատանքներում առանձին քննության չեն էլ արժանանում: Բազմաբաղադրիչ նախադասությունների տարբեր տեսակների առանձնացումը հիմնված է լինում բաղադրիչ մասերի միջև առկա հարաբերությունների տարբեր համակցությունների վրա: Այդ համակցություններն էլ զուգահեռվում են պարզ նախադասությունը կազմող բառերի՝ նախադասության անդամների միջև գոյություն ունեցող շարահյուսական հարաբերությունների հետ²: Սակայն

¹ Ակադեմիկոս Գևորգ Ջահուկյանը *հարաբարդ* տերմինով նշում է միայն ստորադասական կառույցները: Տե՛ս **Ջահուկյան Գ.**, Ժամանակակից հայերենի տեսության հիմունքները, Երևան, 1974, էջ 536:

² Հմմտ. **Ասատրյան Մ.**, Ժամանակակից հայոց լեզու, Երևան, 1987, էջ 32-33:

պետք է նկատի ունենալ, որ այդպիսի զուգահեռականությունը բացարձակ չէ. բարդ կառույցներ բաղադրող նախադասությունները, իրենք արդեն իսկ օժտված լինելով առանձին կառուցվածքներով, տարբեր կարգի լրացումներ ստանալու և զուգորդման տարբերակների ավելի մեծ բազմազանություն են ենթադրում: Դրանց նկարագրությունն ու դասակարգումն էլ տեսական և ուսուցողական որոշակի հետաքրքրություն են ներկայացնում:

Մեր շարահյուսագիտության մեջ, ինչպես հայտնի է, բարդ նախադասության տեսական համակարգված քննությունը սկիզբ է առել Մ. Աբեղյանի «Աշխարհաբարի շարահյուսությունից»: Հենց այստեղ էլ «բազմաբարդ խոսքերը» հստակորեն տարաբաժանվում են երկու՝ համադասական և ստորադասական տեսակների, սրանց ներսում էլ առանձնացվում են զուգորդային տարբերակները: Ահա այդ բաժանման ամբողջական պատկերը.

«I. **Համադասությունը** (ընդգծումները բնագրում են – *Լ. Թ.*) բազմաբարդ է լինում՝

1. Երբ կազմված է լինում երկուսից ավելի պարզ անկախ խոսքերից....:

2. Երբ համադաս խոսքերից մեկը կամ մի քանիսը կամ ամեն մեկը ինքը բարդ է, կազմված լինելով՝ ա) երկու կամ ավելի համադաս խոսքերից և բ) մի գլխավոր և մի կամ ավելի երկրորդական խոսքերից, որոնք իրենց կողմից նույնպես կարող են երկրորդ կարգի երկրորդական խոսքեր ունենալ....:

II. **Ստորադասությունը** բազմաբարդ է լինում՝

Ա. Երբ գլխավոր խոսքն ունի երկու և ավելի երկրորդական խոսքեր, որոնք կարող են վերաբերել

1. Գլխավոր խոսքի տարբեր մասերին....

2. Գլխավոր խոսքի միևնույն մասին, այն էլ՝

ա) Իբրև տարբեր տեսակի (իմա՝ տարբեր պաշտոններ կատարող – *Լ. Թ.*) երկրորդական խոսքեր....:

բ) Իբրև նույն տեսակի երկրորդական խոսքեր կամ համաստորադաս խոսքեր....:

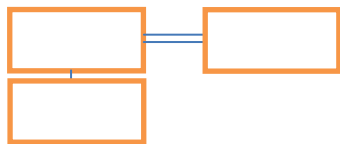
Բ. Երբ երկրորդական խոսքերն ևս իրենց կողմից, ինչպես մի գլխավոր խոսք, ունին երկրորդական խոսքեր վերևում նշված ձևերով,- երկրորդ կարգի երկրորդական խոսքեր և այլն....»¹:

Աբեղյանական այս սխեման (ինչպես և նրա շարահյուսագիտական շատ այլ գաղափարներ) իր հիմնական գծերով կրկնվում է հետագա հեղինակների կողմից՝ անշուշտ, որոշ մասնավորումներով կամ հավելումներով, տերմինային համապատասխան հանդերձավորմամբ:

Սկադեմիկոս Գ. Սևակն իր հեղինակած շարահյուսության դպրոցական դասագրքում հատուկ անդրադառնում է Աբեղյանի կողմից «համաստորադաս խոսքեր» անվանված նախադասություններին, սահմանում է դրանք

¹ Աբեղյան Մ., Հայոց լեզվի տեսություն, Երևան, 1965, էջ 671-673:

և բերում համապատասխան օրինակներ: Բազմաբարդ խոսքերի կառուցվածքային մյուս տարբերակներին առանձին անդրադարձ չկա այս դասագրքում, սակայն «Համաստորադաս նախադասություններ» վերնագրի տակ ներկայացվում են նաև այլ բնույթի կառուցվածքներ, որոնց հեղինակային բնութագրումները սկզբունքային առումով բավական հետաքրքիր են: «Բարդ ստորադասական նախադասության մեջ,– գրում է Գ. Սևակը,– համադաս նախադասություն կարող են ունենալ ոչ միայն երկրորդական, այլև գլխավոր նախադասությունները: Գլխավոր նախադասության համադաս նախադասությունը ինքն էլ դառնում է գլխավոր, եթե երկրորդական նախադասությունը հավասարապես լրացնում է երկու գլխավոր նախադասությունների միտքը. Օրինակ՝ *Երբ զանգը տրվում է, բոլորս մտնում ենք դասարան, և դասն սկսվում է: Շատերը գիտեին, բայց ես վերջերս իմացա, որ ռադիոընդունիչների մեջ լամպերի փոխարեն օգտագործվում են կիսահաղորդիչներ*»¹: (Այս կառույցի մասին խոսք կլինի ստորև): Շարունակության մեջ Գ. Սևակը ներկայացնում է մի այլ կառույց ևս, որը, ինչպես երևում է, նախորդի տարբերակն է համարում և նրա հետ միասին էլ հատկացնում է ստորադասական տիպին: «Լինում են սակայն և այնպիսի դեպքեր, երբ գլխավոր նախադասությանը ստորադասված երկրորդական նախադասությունը բոլորովին չի վերաբերում գլխավորին համադաս նախադասությանը: Օրինակ՝ *Ես պատասխանեցի, որ կիսահաղորդիչները փոխարինում են լամպերին, և ուսուցիչը ինձ գովեց: Այստեղ որ կիսահաղորդիչները փոխարինում են լամպերին* երկրորդական նախադասությունը լրացնում է միայն *ես պատասխանեցի* նախադասության միտքը (*ի՞նչ պատասխանեցի*), բայց կապված չէ *ուսուցիչը ինձ գովեց* նախադասության հետ: Հետևաբար, թեև *ուսուցիչը ինձ գովեց* նախադասությունը համազոր է գլխավոր նախադասությանը, բայց գլխավոր չէ երկրորդական նախադասությանը, այլ միայն գերադաս է նրա համեմատությամբ»²: Մույն օրինակը կարելի է ներկայացնել հետևյալ գծապատկերով.

Բերված երկու կառուցատիպերն էլ Գ. Սևակը ստորադասական է համարում և որպես ընդհանուր եզրահանգում գրում է. «Գլխավոր և

¹ Սևակ Գ., Հայոց լեզվի շարահյուսություն, Երևան, 1982, էջ 111:

² Նույն տեղում, էջ 112:

երկրորդական նախադասությունների փոխադարձ հարաբերության այս տարբերությունները, ինչպես և համաստորադաս նախադասությունների առկայությունը, բարդ ստորադասական նախադասության կառուցվածքի էական փոփոխություն չեն ստեղծում, ուստի և քերականական տարբեր անուններով կոչելը սխալ է:

Կա միայն բարդ ստորադասական նախադասություն՝ անկախ գլխավոր և երկրորդական նախադասությունների քանակից և հարաբերություններից, կան համադաս գլխավոր նախադասություններ, գլխավորին համադասվող գերադաս նախադասություններ, կան համաստորադաս երկրորդական նախադասություններ, բայց չկա բարդ համաստորադասական նախադասություն, բարդ համագերադասական նախադասություն, բարդ համաստորագերադասական նախադասություն:

Շատ ճյուղավորված և բարդ նախադասությունը կարելի է կոչել բազմաբարդ»¹:

Դժվար է դպրոցական դասագրքի այս հատվածը բազմաբարդորիչ բարդ նախադասությունների շատ թե քիչ ամբողջական դասակարգում համարել. վերոբերյալ դիտարկումները, ինչպես նշեցինք, արված են համաստորադաս նախադասությունների առնչությամբ և վերաբերում են ստորադասական տիպին: Սակայն Գ. Սևակի բերած օրինակներից գոնե մեկը (*Ես պատասխանեցի, որ կիսահաղորդիչները փոխարինում են լամպերին, և ուսուցիչն ինձ գովեց*) միանշանակորեն համադասական նախադասություն է (տես զծապատկերը):

Բազմաբարդորիչ բարդ նախադասություններին անդրադարձել են նաև հետաբեղյանական շրջանում բարդ նախադասության շարահյուսությունն ուսումնասիրող մյուս հեղինակները:

Այսպես, Գ. Գարեգինյանի և Մ. Աբեղյանի դասակարգումների միջև կարելի է նշել հետևյալ մասնակի անհամապատասխանությունները. ա) Գարեգինյանը գործածում է «խառը տիպ» անվանումը համադասական այն կառույցների համար, որոնց համադասվող բաղադրիչները իրենց հերթին բարդ ստորադասական նախադասություններ են և բ) ստորադասական կառույցների մեջ որպես ինքնուրույն տեսակ նշում է մեկից ավելի գլխավորներով և ընդհանուր երկրորդական(ներ)ով տարբերակը (որը, ինչպես տեսանք, նշվել է նաև Սևակի դասագրքում): Բազմաբարդորիչ ստորադասական մյուս կառուցատիպերը անվանվում են **համաստորադասում** (երկու տիպի՝ համասեռ և անհամասեռ երկրորդականներով) և **ենթաստորադասություն** կամ **հաջորդական ստորադասություն**²:

¹ Նույն տեղում:

² Տե՛ս **Գարեգինյան Գ.**, Ժամանակակից հայոց լեզու, Երևան, 1984, էջ 319-340:

Ա. Պապոյանը, նույնպես հետևելով Աբեղյանի դասակարգմանը, ավելի մանրամասնում է այն. համադասական կառույցը, օրինակ, ենթատեսակների է բաժանում ըստ բաղադրիչ նախադասությունների միջև առկա նույնաբնույթ (ասենք՝ միայն միավորական, միայն ներհակական և այլն) և տարաբնույթ (օրինակ՝ միավորական և ներհակական և այլն) իմաստային հարաբերությունների, նաև ըստ բաղադրիչների «կառուցվածքային արտահայտության» (բաղադրիչներն առանձին պարզ նախադասություններ են կամ էլ բարդացված են ստորադասությամբ): Ստորադասական տիպի ներսում էլ նշվում են նույն տարբերակները, որոնք քննվել են Գարեգինյանի գրքում. այստեղ, սակայն, տերմինային էական նորամուծություն է կատարվում. մեկից ավելի գլխավորներով և ընդհանուր երկրորդական(ներ)ով կապակցությունը կոչվում է **հանրաստորադասություն**¹:

Բազմաբաղադրիչ նախադասությունների դասակարգման, այլև դրա տեսական հիմնավորման և առանձնացվող տեսակների գիտական տերմինավորման հարցերը ըստ պատշաճի ներկայացված են նաև ակադ. Ս. Աբրահամյանի շարահյուսագիտական աշխատություններում, առավել ամփոփ ու ամբողջական՝ շարահյուսության բուհական ձեռնարկում: Այստեղ բարդ նախադասությունները նախապես բաժանվում են **համասեռ** և **տարասեռ** տեսակների. «Համադասական և ստորադասական հարաբերությունները բարդ նախադասության կառուցվածքում կարող են հանդես գալ միայնակ և զուգորդված: Ըստ այդմ՝ բարդ նախադասությունները կարելի է բաժանել երկու խմբի՝ **համասեռ** և **տարասեռ**: Սա վերաբերում է բարդ նախադասության երկու տեսակներին՝ թե՛ համադասական, թե՛ ստորադասական: Հասկանալի է, որ երկբաղադրիչ բարդ նախադասությունները կարող են լինել միայն համադասական կամ ստորադասական: Ուրեմն՝ հիշյալ բաժանումը կարող է վերաբերել բազմաբաղադրիչ (երեք և ավելի բաղադրիչ ունեցող) բարդ նախադասություններին»²: Ի՞նչ սկզբունքով պետք է առաջնորդվել տարասեռ բարդ նախադասությունը համադասական կամ ստորադասական տիպին հատկացնելիս: «Այս հարցում,- գրում է Ս. Աբրահամյանը,- մեզ օգնում է նախադասության (կառույցի) **անմիջական բաղադրիչներ** հասկացությունը՝ ի տարբերություն **միջնորդավորված բաղադրիչների**»³: Վերլուծության այս եղանակը, հայտնի է, կիրառելի է լեզվական այլ մակարդակների միավորների նկատմամբ: Համեմատության համար հեղինակը վերլուծում է «անցուղարձ անել» հարադրությունը, որի անմիջական բաղադրիչները (**անցուղարձ** և **անել**) կապված են ստորադասական հարաբերությամբ, իսկ դրանք էլ իրենց հերթին վերլուծվում են (**անցուղարձ**՝ համադաս բաղադրիչ-

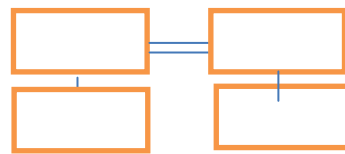
¹ Տե՛ս **Պապոյան Ա., Բաղիկյան Խ.**, Ժամանակակից հայոց լեզվի շարահյուսություն, Երևան, 2003, էջ 377-406:

² **Աբրահամյան Ս.**, Հայոց լեզու: Շարահյուսություն, Երևան, 2012, էջ 106:

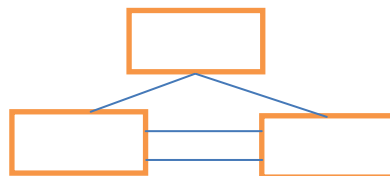
³ Նույն տեղում:

ներով կցական բարդություն, **անել**՝ բայահիմքով և **-ել** ձևությամբ կազմված համադրական բայաձև): Վերլուծության երկրորդ աստիճանում ստացվող բաղադրիչները կառույցի տեսակը որոշելու հիմք չեն ծառայում. «անցուդարձ անել» հարադրության բաղադրիչների համար գերակա է ստորադասական հարաբերությունը, որով կապակցվել են դրա անմիջական բաղադրիչները (հմմտ. «հիմնակաղապար» և «ենթակաղապար» հասկացությունները Գ. Ջահուկյանի տերմինաբանությամբ):

Այսպիսով, տարասեռ բազմաբաղադրիչ կառույցները գնահատելիս անհրաժեշտ է հաշվի առնել անմիջական բաղադրիչների միջև առկա հարաբերությունը, որը գերակա է միջնորդավորված բաղադրիչների (ենթակաղապարային միավորների) միջև առկա հարաբերության նկատմամբ: «Արամը գնաց գյուղ, որպեսզի մի քանի օր հանգստանա, բայց նրան հետ կանչեցին, որպեսզի լուծի անհետաձգելի մի հարց» նախադասությունը ներկայացնում է տարասեռ համադրասական կաղապար.

«Ես տեսա, որ նա կարդաց այդ նամակը, և նրա աչքերը խոնավացան» նախադասությունը տարասեռ ստորադասական կառույց է ներկայացնում.

«Այսպիսով,- եզրակացնում է Ս. Աբրահամյանը,- բազմաբաղադրիչ նախադասություններում տարբեր հարաբերությունների առկայությունը բնավ չի նշանակում, թե դրանք խառը նախադասություններ են: «Խառն» անվանումը ճիշտ չի արտահայտում այդ նախադասությունների կառուցվածքը: Պարզապես անհրաժեշտ է ճիշտ որոշել տարբեր հարաբերությունների ստորակարգությունը, հարաբերությունների մեջ գերադասն ու ստորադասը և նրանց զուգորդումը: Լեզվի մեջ խառը ոչինչ չկա: Ամեն ինչ օրինաչափական է:

Այս դեպքում պարզապես պետք է ճիշտ որոշել համադասության և ստորադասության ստորակարգությունը և դրանց տարբեր զուգորդումները նույն նախադասության մեջ:

Դրանք կամ ստորադասական են՝ համադասության զուգորդումով (զուգորդումներով), կամ համադասական են՝ ստորադասության զուգորդումով (զուգորդումներով):

Առաջին տեսակը կոչվում է **բարդ համաստորադասական նախադասություն** (հարաբերություն): Թերևս նույն սկզբունքով երկրորդ տեսակը կարելի է կոչել **բարդ ստորահամադասական նախադասություն** (հարաբերություն) նկարագրական ձևակերպումով՝ բարդ համադասական նախադասություն՝ ստորադասության զուգորդումով¹:

Համաստորադասական կապակցությունը այդ տերմինով հայտնի է Աբեղյանի հիշյալ գրքից սկսած, մինչդեռ **ստորահամադասություն** ձևակերպումով առաջին անգամ բնութագրվող կապակցությունը, Ս. Աբրահամյանի կարծիքով, «դեռևս կարիք ունի վերլուծման ու գնահատության»:² Բազմաբաղադրիչ ստորադասական կառույցների համար Աբրահամյանը առանձնացրել է համաստորադաս, ենթաստորադաս, տարաստորադաս (սա վերոհիշյալ հեղինակների կողմից «անհամասեռ ստորադասություն» է կոչվում), երկրորդականներով տարբերակները, որոնցից առաջինը տարասեռ ստորադասական, իսկ երկրորդն ու երրորդը համասեռ ստորադասական կառույցներ են:

Կարծում ենք՝ բազմաբաղադրիչ բարդ նախադասությունների բաղադրիչ մասերի հարաբերությունները նշելու համար **համասեռ** և **տարասեռ** տերմինների՝ այս իմաստով կիրառությունը նպատակահարմար է նախ և առաջ դրանք միանշանակորեն համադասական կամ ստորադասական տիպին հատկացնելու և մասնավորապես «խառը տիպ» որակումից հրաժարվելու առումով: Այս առնչությամբ ավելորդ չենք համարում նշել, որ գործնական-ուսումնական և այլ բնույթի հրատարակություններում սակավադեպ չեն բազմաբաղադրիչ նախադասությունների անճիշտ գնահատումները: Հայոց լեզվի և գրականության պետական ավարտական և միասնական քննության «Շտեմարանում», օրինակ, «Այն, ինչ ամեն օր կար, այդ առավոտ չկար, իսկ այն, ինչ չպետք է լիներ, կար» նախադասությունը³ համարված է ստորադասական, մինչդեռ այն համադասական (տարասեռ) կառույցի նմուշ է:

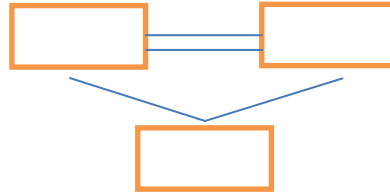
Բազմաբաղադրիչ նախադասությունների՝ ըստ անմիջական կազմիչների գնահատման տեսակետից, կարծում ենք, անհրաժեշտ է անդրադառնալ այն կառույցին, որը որպես առանձին ենթատեսակ Աբեղյանը չի նշել, որի նմուշներ բերել է Գ. Սևակն իր դասագրքում: Դրան հատուկ ձևով չի անդրադարձել նաև Ս. Աբրահամյանը, սակայն հանգամանորեն քննել են Գ. Գարեգինյանը և Ա. Պապոյանը: Խոսքը վերաբերում է մեկից ավելի գերադաս նախադասություններին ստորադասվող ընդհանուր երկրորդականով (կամ

¹ **Աբրահամյան Ս.**, նշվ. աշխ., էջ 107:

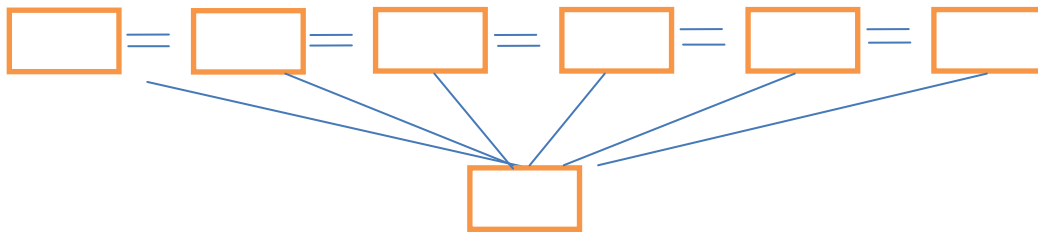
² Նույն տեղում, էջ 106:

³ «Շտեմարան», մաս 1, Երևան, 2014, էջ 87:

երկրորդականներով) կառույցին, որը Գ. Գարեգինյանի գրքում անվանվում է նկարագրորեն՝ «մի քանի գլխավորներով և ընդհանուր երկրորդական(ներ)ով կառույցներ», իսկ Ա. Պապոյանը բաղադրիչների այդ կարգի հարաբերությունը կոչում է «հանրաստորադասություն» տերմինով: Մրանվագագույն կառուցվածքի գծապատկերն է՝

Սա, ինչպես պարզ երևում է, համաստորադասության «գլխավայր» շրջված տարբերակն է, ուստի, թվում է, բաղադրիչների հարաբերությունն էլ կարելի է բնորոշել որպես «ստորահամադասություն» և հատկացնել ոչ թե ստորադասական (ինչպես որ վերը նշված գրքերում արվում է), այլ տարասեռ համադասական կառույցներին: Ահա մի օրինակ Հ. Մաթևոսյանի «Մեսրոպ»-ից. «Եթե լսող էր ունենում, մի քիչ հնարում էլ էր, երեկվա պատմածն այսօր սուտ էր համարում, հայոց պատմության սկիզբը մեկ քշում, տանում, չորս հազար տարվա խորք էր իջեցնում, մեկ ծլեցնում էր երեկվա միջից...»:

Նման կառույցները ստորադասական համարելու դեպքում բնական է, որ անմիջական բաղադրիչներ են դիտվում մի կողմից՝ համադասությամբ կապված նախադասությունները, մյուս կողմից սրանց միասնաբար ստորադասված բաղադրիչ(ներ)ը: Կարծում ենք, սակայն, հնարավոր է կառույցի այլ մեկնաբանություն, այն է՝ **ընդհանուր ստորադաս բաղադրիչը առանձին-առանձին լրացնում է գերադաս համադաս բաղադրիչներին, այսինքն բազմաբաղադրիչ տարասեռ կառույցը ըստ էության երկու կամ ավելի բարդ ստորադասական նախադասությունների՝ որպես անմիջական բաղադրիչների համադասական կապակցությունից բաղադրված «խորքային» կառույցի դրսևորում է:** Այսինքն՝

Կառույցի այսպիսի մեկնաբանության հիմնավորում կարող են լինել բազմաթիվ այնպիսի օրինակները (որոնք նաև վերոհիշյալ գրքերում են վկայակոչվում), որոնցում ստորադաս բաղադրիչը միաժամանակ մեկից ավելի շարահյուսական գործառույթ է կատարում՝ տարբեր կարգի լրացական հարաբերություններ արտահայտելով գերադաս համագոր բաղադրիչներից յուրաքանչյուրի նկատմամբ: Մա թերևս կարելի է դիտարկել որպես սինկրետիզմի (միաձուլության) յուրատեսակ դրսևորում շարահյուսական մակարդակում: Ահա օրինակներ. «Լրագրողական հետաքննությունից հայտնի դարձավ, հետո իրավապահ մարմիններն էլ պարզեցին, որ հանցագործին այլ տեղ պետք է փնտրել» (ստորադաս բաղադրիչն առաջին գերադասի համար ենթակա, երկրորդի համար ուղիղ խնդիր երկրորդական նախադասության պաշտոն է կատարում), կամ՝ «Այնպիսի հմայիչ ձայն ուներ, այնպես ներշնչված էր իր արվեստով, այնքան հոգեթով էր երգում, որ դահլիճը քարացած լսում էր նրան» (ստորադաս բաղադրիչը առաջին գերադասի համար որոշիչ է, երկրորդի համար՝ ձևի պարագա, երրորդի համար՝ չափի պարագա): «Ես հավատում եմ, ես հաստատ գիտեմ, որ նա ազնիվ է» (հանգման խնդիր և ուղիղ խնդիր):

Մոտավորապես նույն ընթացքով է մեկնաբանում Ա. Պապոյանը Պ. Սևակից առնված հետևյալ օրինակը. «Ինչքան որ սիրտդ տա, սաղարթի՛ց խոսիր, ու վարդի՛ց խոսիր մայիսյան»: Նա գրում է. «Ունենք *Ինչքան որ սիրտդ տա* կախյալ նախադասությունը, որը լրացնում է *Սաղարթից խոսիր* գերադաս եզրին: Երկուսը միասին, առանձին վերցրած, կազմում են ստորադասական կապակցությամբ երկբաղադրիչ նախադասություն՝ *Ինչքան որ սիրտդ տա, սաղարթից խոսիր*: Բայց ընդգծված կախյալ եզրը բնագրային վկայության մեջ հավելյալ կերպով լրացնում է նաև (*Ու*) *վարդից խոսիր մայիսյան* նախադասությանը, ինչպես՝ *ինչքան որ սիրտդ տա, վարդի՛ց խոսիր մայիսյան*: Հեղինակային օրինակի և մեր տրոհած տարբերակների իմաստները նույնական են, որպես թե ասվեր՝ *Ինչքան որ սիրտդ տա, սաղարթի՛ց խոսիր, և ինչքան որ սիրտդ տա, վարդի՛ց խոսիր մայիսյան*: Սակայն միտքը ձևակերպվել է ոչ թե այսպես, ըստ որում՝ ապաշնորհ, այլ շնորհալի արտահայտությամբ, ինչպես որ է՝ բնագրում»¹: Այսպիսի ստույգ և

¹ Պապոյան Ա., Բաղիկյան Խ., նշվ. աշխ., էջ 397:

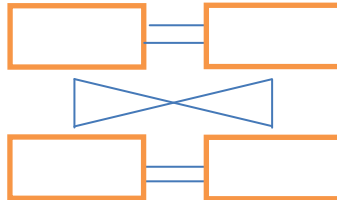
հանգամանալի վերլուծությունը, թվում է, կառույցի համադասական, ոչ թե ստորադասական բնույթի հիմնավորում կարելի է համարել:

Քննվող կառույցի այսպիսի սկզբունքային գնահատականը վերաբերում է նաև սրա այլ տարբերակային իրացումներին, ասենք՝ մեկից ավելի ընդհանուր ստորադաս եզրերով նախադասություններին, ինչպես՝

Երբ կհոգնես, կգազազես աշխարհից,

Դարձի՛ր ինձ մոտ, վերադարձի՛ր դու նորից (Տերյան):

Գծապատկերն է՝

Կարծում ենք, այս առնչությամբ ավելորդ չի լինի վկայակոչել պարզ նախադասության անդամների և բարդ նախադասության բաղադրիչների գործառական արժեքների զուգահեռականությունը, որի մասին վերևում խոսք եղավ: Այսպես, «Ճանաչում է Գրիգորին և Հակոբին» նախադասության անդամների միջև առկա է համաստորադասական (տարասեռ ստորադասական) հարաբերություն, իսկ «Ճանաչեց և խորապես ատեց մարդուն» նախադասության մեջ՝ համագոր նախադասությունների (ստորոգյալների) կապակցություն՝ «մարդուն» ընդհանուր լրացմամբ («ստորահամադասական» հարաբերություն): Այլ օրինակ. «Ցերեկը բուն քնում է, արծիվը որս է անում» համադաս նախադասությունների համար ընդհանուր անդամ է «ցերեկը» ժամանակի պարագան: Եթե սա արտահայտվի երկրորդական նախադասությամբ, ապա գերադաս նախադասությունների շարահյուսական հարաբերությունը չի փոխվի, այլ կմնա համադասական. «Երբ ցերեկ է լինում, բուն քնում է, իսկ արծիվը որս է անում»: Ընդհանուր անդամի գաղափարի կիրառման օրինակ է նաև այսպես կոչված «միավորյալ» նախադասությունների առանձնացումը:

Այսպիսով, կարծում ենք՝ նպատակահարմար կլինի շրջանառության մեջ դնել «ստորահամադասություն» տերմինը՝ դրա մի մասնավոր դրսևորում համարելով վերևում քննված՝ ընդհանուր երկրորդական(ներ)ով կառույցը:

Леонид Телян – О классификации многосложных предложений

В армянской синтаксической традиции, начиная с М. Абегяна, выделялись разные виды многосложных предложений – сочинительные, подчинительные, иногда и смешанные. В числе подчинительных обычно отмечаются конструкции с соподчинением (однородным подчинением), неоднородным //параллельным и последовательным подчинением. К подчинительному типу относят также конструкции с несколькими главными и общим(и) придаточным(и). В статье делается попытка обосновать иной подход к оценке данной конструкции, а именно отнести ее к сочинительному типу многосложных предложений.

Leonid Telyan – On the Classification of Multi-Clause Sentences

M. Abeghyan was the first to classify multi-clause sentences in Armenology. Subsequent researchers have mainly followed the classification of Abeghyan making some additions only. The structure with several main clauses and one common subordinate clause, which was included in the complex type, has particularly been singled out. The article is an attempt to substantiate the viewpoint of considering the mentioned structure to be compound.